

STADSHOLMEN

PARIS 16

VAN DER NOOTSKA PALATSET

Sankt Paulsgatan 21

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

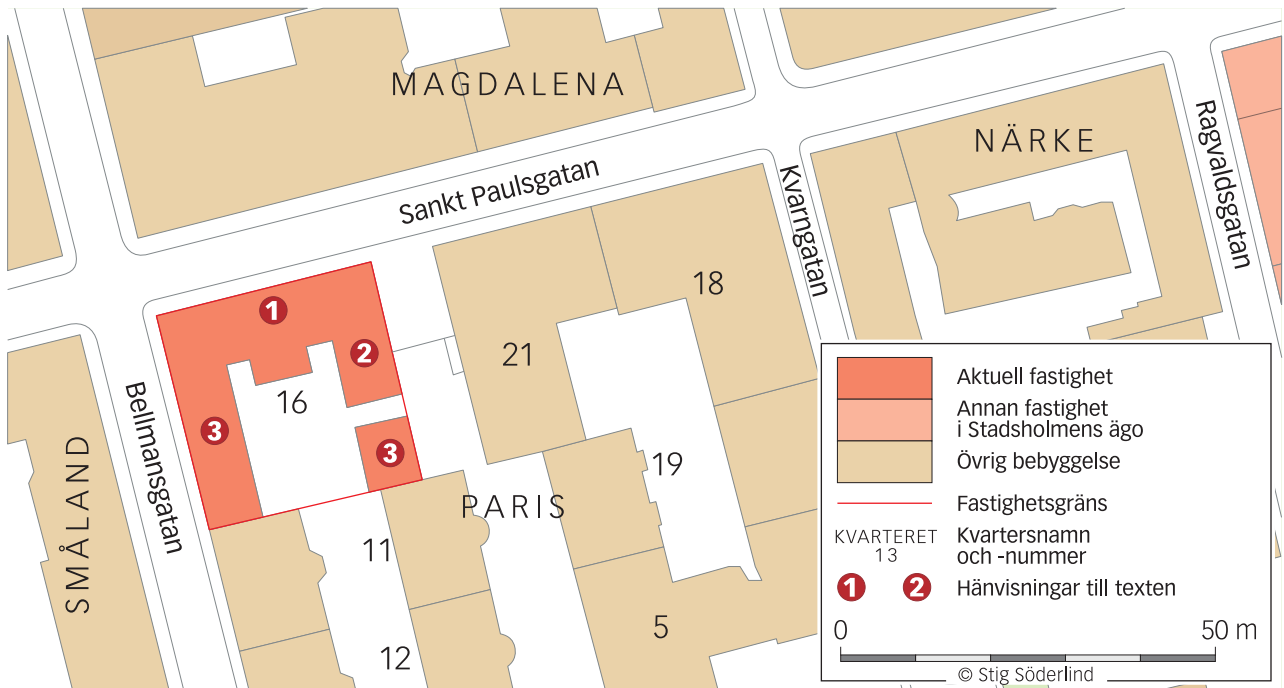
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

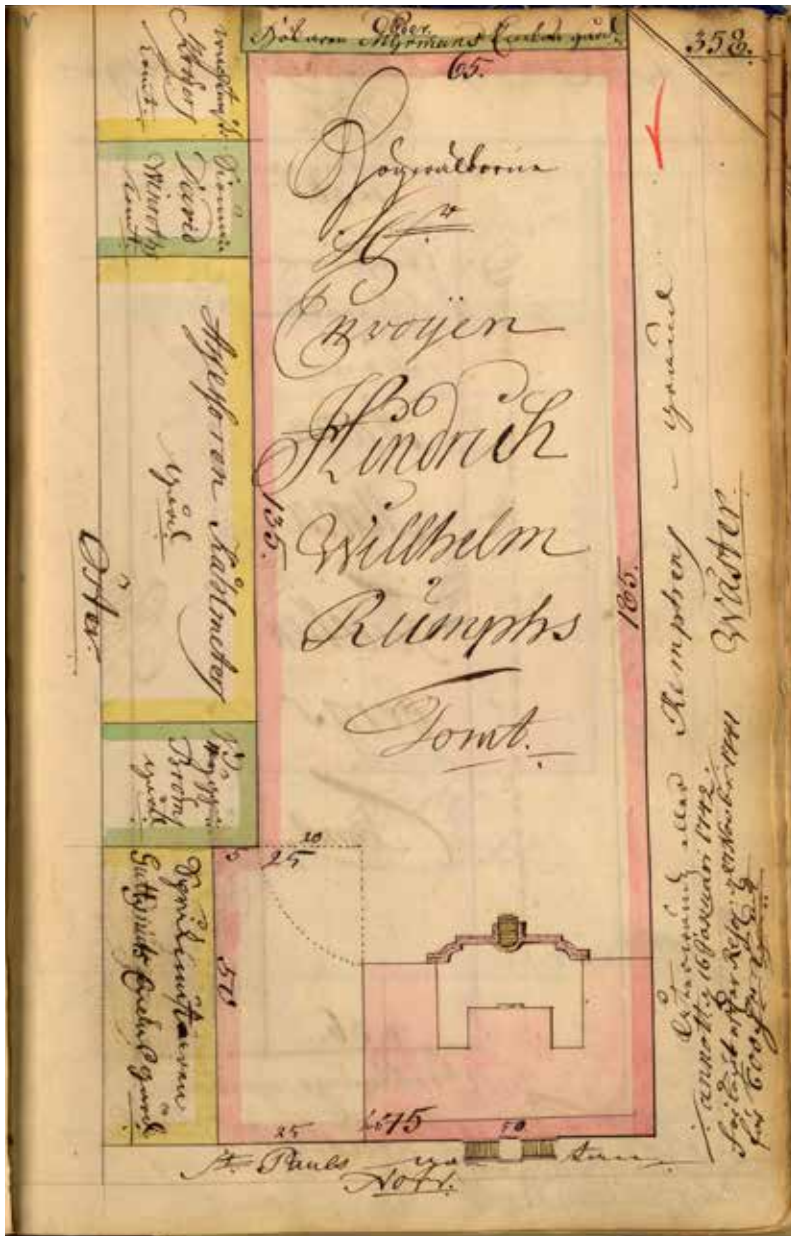
För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- 1 HUVUDBYGGNAD
- 2 ÖSTRA FLYGELN
- 3 VÄSTRA FLYGELN
- 4 STALLBYGGNAD

PLANKARTA ÖVER FASTIGHETEN ÅR 1742. PALATSET HADE EN FRITRAPPA MOT S:T PAULSGATAN OCH EN TERRASSERING MOT GÅRDEN, UTFÖRD I EN FORM SOM BEVARAS I DAG. TRÄDGÅRDEN STRÄCKTE SIG GENOM HELA KVARTERET BORT TILL KVARNBERGET, DÄR DET FANNS EN STENSATT GÅRD KRINGBYGGD MED LADUGÅRD, STALL OCH UTHUS. DESIGNATIONER I SSA.

van der Nootska palatset uppfördes som en representativ privatbostad i en tid då Sverige hade en stark ställning som en av Europas stormakter. Av den en gång betydligt större fastigheten, med lustgård, odlingar och ett flertal ekonomibyggnader, bevaras i dag huvudbyggnaden.

Byggnaden är ett utmärkt exempel på de mycket påkostade privatpalats, inte sällan med holländsk anknytning, som uppfördes i Stockholm från 1600-talets mitt och några decennier framåt. Flera av dem låg på det vid tiden lantliga Södermalm.

Dagens inredningar präglas fortfarande av 1600-talet, men mest påtaglig är den påkostade renovering och restaurering som genomfördes mer än

tvåhundraårtio år senare. Under båda perioderna skapades interiörerna för iscensättning av den av den framgångsrike mannens karriär, men i det tidiga 1900-talet var byggnadens långa historia och dess koppling till stormaktstiden av avgörande betydelse.

Fastigheten Paris 16 är blåvärderad enligt Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering.

VAN DER NOOTSKA PALATSET MED HUVUDFASAD MOT S:T PAULSGATAN OCH EN SIDOFASAD MOT BELLMANGATAN.
FOTO G. FREDRIKSSON, SSM.

Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Området kring Maria Magdalena kyrka utmärks av rätvinkliga gator och rektangulära kvarter mellan mer kuperade delar. Gatunätet härrör från regleringen av Södermalm kring mitten av 1600-talet. Namnet Kvarnberget, söder om kvarteret Paris med van der Nootska palatset, vittnar om att höjderna länge utnyttjades för väderkvarnar. Efter regleringen uppfördes flera malmgårdar och mindre palats på stora tomter präglade av odlingar, samtidigt med kvartersbildningar bebyggda med mindre hus och gårdar av trä.

En förödande brand i området år 1759, bidrog till att trähusen efterhand ersattes med stenhus. Branden var även en bidragande orsak till anläggandet av Mariatorget på 1760-talet. Torget, som tidigare hette Adolf Fredriks torg, var stadens dittills största och skulle fungera både som brandgata och monu-

mentalplats. I praktiken användes det främst som salutorg. Strax före sekelskiftet 1900 anlades torget som den park, vilken i stora drag bevaras än i dag.

Under 1800-talets senare del ledde det ökade befolkningstrycket till att områdets äldre bebyggelse och stora tomter allt eftersom ersattes med en tätare bebyggelse. Från denna tid börjar de fem våningar höga flerbostadshus inom slutna kvarter, som i dag präglar området, att uppföras.

HISTORIK

En bostad för en av den svenska stormaktens framgångsrika män

van der Nootska palatset uppfördes mellan åren 1670 – 1672 för Tomas van der Noot, född i Holland men i svensk tjänst som militär och diplomat. Fastigheten kom att omfatta hela kvartersdjupet söderut till Kvarnberget och förutom huvudbyggnaden, som i huvudsak bevaras från tiden för uppförandet, fanns en trädgård samt längst i söder en kringbyggd gård med stall och de uthus som hörde till en fastighet

INNE PÅ GÅRDEN STÅR STALLET, UPPFÖRT 1903 - 1906 OCH URSprung-
LIGEN INRETT MED VAGNS-RUM I
KÄLLAREN, SPILTOR INNANFÖR
PORTEN I BOTTENVÅNINGEN,
KUSBOSTAD PÅ VÅNING 1 TRAPPA
OCH HÖSKULLE ÖVERST. FOTO G.
FREDRIKSSON, SSM.

som van der Nootska palatset.

Byggnaden följde det senare 1600-talets mönster för den svenska stormaktstidens stadspalats, med påkostad utsmyckning av såväl fasader som interiörer. I interiörerna kom de rika stucktaken, med motiv som anspelade på byggherrens militära karriär, att stå i en särställning.

van der Nootska palatset fungerar som ambassadbyggnad

Redan ett par år efter att palatset stod färdigt lämnade Tomas van der Noot med familj Sverige för en diplomattjänst i Holland, där han avled 1677. Därmed inleddes en period om ungefär hundra år, under vilken van der Nootska palatset kom att fungera som ambassad. Här huserade främst den holländska ambassadören, men i perioder hyrdes palatset ut till engelska eller franska ministrar och sändebud.

Efter att det år 1741 hade blivit tillåtet, uppfördes på granntomten österut ett kapell för den holländska och högtyska reformerta församlingen i Stock-

holm. Kapellet stod i direktförbindelse med van der Nootska palatset i flera våningsplan. Vid samma tid fick palatset dagens, brutna takform och inredningarna moderniserades efter tidens smak. Nu tillkom målade vävtapeter och träpaneler på väggarna samt släta, vitputsade tak med profilerade listverk i takvinklarna.

Ett palats för affärsidkare

År 1770 såldes fastigheten till en grosshandlare. Försäljningen inledde en ny period i van der Nootska palatsets historia, dominerad av affärsidkare med sina verksamheter i palatset. Under denna tid sker en del mindre interiörförändringar och uppgifter om nya, tekniska lösningar förekommer. Exempelvis fanns kring sekelskiftet 1800 hiss från köket i källaren upp till våningen i trappa. Till ett par mindre rum fanns en slags trappstegar dolda bakom lönn dörrar, åtkomliga via en knapptryckning. Dessutom omtalas en "mekanisk kakelugn" som kunde värma upp till fem rum. Bland de olika verksamheterna förekom-

DET MAGNIFIKA TRAPPHUSET RESTAURERADES UNDER 2009. FOTO J. MALMBERG.

mer en tobaksfabrik, ett boktryckeri, en flickskola samt häl-soanstalten Stockholms södra gymnastikinstitut under 1800-talets senare del. Efter att man en bit in på 1800-talet upphört med kyrklig verksamhet i det holländska kapellet, kunde även dessa lokaler användas i verksamheterna.

Palatset räddas från rivning och får en ny glansperiod

1890 avstyckades den vidsträckta tomten till fem fastigheter, vilka såldes för uppförande av flerbostadshus. Snart avstyckades även det gamla holländska kapellet för rivning och markexploatering och ägaren till van der Nootska palatset hade för avsikt att låta huvudbyggnaden gå samma öde till mötes.

I sista stund, år 1902, förvärvades palatset av den framgångsrike innehavaren av juvelerarfirman C.G. Hallberg. Den nye ägaren, Jean Jahnsson, ville återställa byggnaden som representativ privatbostad, både genom framtagning av bevarade inredningar från palatsets storhetstider under 1600- och 1700-ta-

len, och genom synnerligen påkostade nyinredningar inspirerade av dessa tidsperioder. Nyinredningarna omfattade både nytillverkning och förvärv av antik inredning, som paneler, dörrblad och kakelugnar, både från Sverige och andra europeiska länder, främst Frankrike.

Jean Jahnsson lät även bygga till palatset genom en förlängning av den västra flygeln längs Bellmangatan samt en höjning av taket över utbyggnaden mot gården. Inne på gården uppfördes en stallbyggnad med kuskbostad i två plan.

Arkitekt för arbetena var Agi Lindegren, med bistånd av arkitekten Isak Gustaf Claesson vad gäller trapphusets utformning. Flera av tidens namnkunniga konstnärer arbetade med interiörernas stora takmålningar, som Vicke Andrén, Olle Hjortzberg och K.G. Wetterstrand. Övrigt dekorationsmåleri stod Filip Månsson för.

Omvandling till kontorsfastighet, därpå till konferensverksamhet

TRAPPRÄCKETS BALUSTERDOCKOR ÄR UTFÖRDA I KOLMÅRDSMARMOR MED FÖRGYLDA BRONSBESLAG, EFTER BESTÄLLNING FRÅN HOVJUVELERAREN JEAN JAHNSSON OMKRING 1905. FOTO J. MALMBERG.

DE STUCKTAK SOM BEVARAS FRÅN 1670-TALET FINNS I BOTTENVÅNINGEN, SOM DETTA I SPIELERS SALONG. FOTO G. FREDRIKSSON, SSM.

Under 1930-talet kom Jean Jahnssons företag i ekonomiska svårigheter och tvingades sälja van der Nootska palatset. Via direktören Axel Wenner-Gren donerades fastigheten år 1942 till Stockholms stad, med förbehållet att Sveriges Lottakårer skulle bli hyresgäster under de följande 25 åren.

För Lottakårens verksamhet omskapades palatset i början av 1940-talet till kontors-fastighet, under

ledning av dåvarande stadsantikvarien. Det innebar att man rensade bort stora delar av de stiltshistoriska inredningarna från seklets början och flera av rummen gavs en ny, ljusare färgsättning. Samtidigt moderniserades fastigheten vad gäller köks- och hygienfunktioner.

Lottakåren lämnade van der Nootska i början av 1980-talet och 1988 fick palatset en ny hyresgäst med

DE STORA SALARNA PÅ VÅNING 1 TRAPPA ANVÄNDS I DAG FÖR KONFERENSVERKSAMHET. FOTO J. MALMBERG.

inriktning på arrangemang av konferenser, större fester samt lunchservering. Därmed inleddes en återställning av interiörerna till dess forna glans.

Upprustning och renovering

Sedan slutet av 1980-talet har van der Nootska palatsets interiörer renoverats och restaurerats i omgångar. Stallbyggnaden på gården har inretts för att användas i konferensverksamheten. 2004 upprättades ett åtgärdsförslag för de kulturhistoriskt mest värdefulla interiöra delarna, med målet att i möjligaste mån ta hänsyn till och återställa inredningar och färgskikt antingen från Jean Jahnssons tid eller från tidigare skeden. Därefter genomgick garderoben i bottenvåningens östra del, trapphuset och de två stora salarna i västra flygeln en omsorgsfull restaurering.

I samband med de senaste årens restaureringar överfördes van der Nootska palatset från Stockholms Gat- och fastighetskontor till AB Stadsholmen år 2005.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Huvudbyggnaden är två våningar hög under ett brutet tak och inredd vind. In mot gården sträcker sig två flyglar, där den västra, mot Bellmangatan, i det närmaste är dubbelt så lång som den östra. På klassiskt vis är den nio fönsteraxlar breda huvudfasaden mot S:t Paulsgatan tredelad. Mittpartiet framhålls särskilt genom kolossalpilastrar, bearbetade fönsteromfattningar med motiv av frukter och bladverk samt fasaddekorationer i form av fruktgirlander. I fasadens mitt sitter en vapensköld. Entréporten har en omfattning av huggen sten med profilerad överliggare. Portens glasade överstycke med rika träsniderier är från 1900-talets första år. Fasadpartiet kröns av en fronton i bågform. Pilastrar, listverk och fasaddekor är avfärgade grå mot de gula, slätputsade fasaderna. De höga fönstren är småspröjsade. Arkitekturen är välbevarad och typisk för det senare 1600-talets palatsbyggen.

SWEDENBORGSSALENS STORA TAKMÅLNING RESTAURERADES UNDER 2009. MÅLNINGEN UTFÖRDES AV VICKE ANDRÉN 1903 – 1906 OCH ÄR INSPIRERAD AV TAKMÅLNINGAR FRÅN 1700-TALET PÅ STOCKHOLMS SLOTT. FOTO J. MALMBERG.

I den två våningar höga stallbyggnaden återkommer förenklade drag från huvudbyggnaden, som slätputsade, gula fasader till gråmålade, pilastrar och listverk samt småspröjsade fönster. Takformen, ett säteritak med två fall och glasad vertikaldel, hör hemma i 1600-talet, men gav också höjd och ljus till höskullen. Andra detaljer, som takkupans lätt svängda form, hör hemma i det tidiga 1900-talets jugendarkitektur. Den rundbågiga porten mitt på huvudfasaden ledde till stallet och på nedfarten till källarplanet drogs vagnarna.

Interiör

Huvudbyggnadens centralparti upptas av det stor-slagna trapphuset, med golv och dubbla trapplopp i vit marmor till balusterräcken i grön kolmårds-marmor och förgyllda detaljer. Väggarna är marmoreringsmålade och i den nedre trapphallen indelad med pilastrar. Taken har överdådiga motivmålningar från tidigt 1900-tal till listverk av stuck.

I källarvåningen finns i de östra delarna rum med välvda tak från husets äldsta tid, men sedan det tidiga 1900-talet dekorationsmålade med blommor och växtrankor. I de västra delarna ligger sedan husets äldsta tid köksregionen.

I bottenvåningen öster om trapphallen ligger receptionen, med ett av palatsets ursprungliga stucktak, med motiv som anspelar på militära framgångar. Garderober strax innanför var under 1700-talet ett av husets mer påkostade rum, med heltäckande väggpaneler och förgyllda dekorativa detaljer, till stor del fortfarande bevarat i dag. På andra sidan trapphuset ligger flera rum och salar som används som matsalar. Inredningen domineras av det senare 1600-talet, med ursprungliga stucktak i flera av rummen. Den franska matsalen längst in i flygeln har väggpaneler av ek med rika sniderier, delvis inköpta som antikviteter från Frankrike i det tidiga 1900-talet, delvis kompletterade på plats.

Den andra våningen präglas av stora salar använda

I SILVERKAMMAREN, LÄNGST UT I ÖSTRA FLYGELNS ANDRA VÄNINGSPLAN, BEVARAS VÄGGMÅLNINGAR FRÅN MITTEN AV 1700-TALET. ÄVEN KAKELUGNEN ÄR FRÅN 1700-TALET. FOTO G. FREDRIKSSON, SSM.

i konferenser och större fester. Åt öster ligger det mindre spegelrummet med ursprunglig 1700-talsinredning, kompletterad av Jean Jahnsson till en påkostad salong. Innanför ligger Jean Jahnssons stora bibliotek, med inredning inspirerad av ett av paradrummen på Drottningholms slott. Bibliotekets stora takmålning föreställer Sanningens seger över Förtälet. Längst in i östra flygeln ligger det rum i van der Nootska palatset som är mest välbevarat från 1700-talet, den så kallade silverkammaren med väggmålningar föreställande de fem sinnena.

Åt väster från trapphallen ligger, innanför en salong med takmålning kopierad från Ulfunda slott, palatsets två stora festsalar: Swedenborgsalen med en stor takmålning till panelade väggar och målade överstycken, allt i 1700-talsstil utfört för Jean

Jahnsson. Längst in ligger den forna vinterträdgården med ett arkitektoniskt fondmotiv i form av en välvd nisch, inramad av dubbla kolonner som bär upp ett gavelmotiv. I nischen har tidigare stått en fristående skulptur. Mot västväggen har i samband med rummets restaurering 2009 satts upp ett fotografiskt tryck på tyg. Motivet är den så kallade Télémaque-tapeten, tillverkad i Paris 1823. Originaltapeten, som ingår i Stadsmuseets samlingar, var uppsatt här mellan åren 1943 och fram till 1980-talet.

På vindsplanet finns mindre konferensrum i 1700-talsstil, i det tidiga 1900-talet inredda som gästrum.

Stallbyggnaden på gården präglas av en enkel inredning till sammanträdesrum, delvis med bevarade snickerier från tidigt 1900-tal.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.